

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในประวัติศาสตร์ของการแสวงหาองค์ความรู้ของมนุษยชาติ มนุษย์ถูกครอบงำโดยระบบของความคิดที่เน้นการแสวงหาความรู้โดยการตั้งสมมติฐานหรือการคาดการณ์ล่วงหน้า เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังคมมาโดยตลอด องค์ความรู้ที่เราพิสูจน์เป็น "ความจริง" หรือ "Truth" จึงเป็นความจริงภายใต้กรอบของการคิดกรอบใดกรอบหนึ่งเสมอ ทำให้การแสวงหาความจริงที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติหรือสังคม เป็นความจริงที่มีใช่ความเป็นจริงอย่างที่ควรจะเป็น แต่เป็นความจริงที่คิดเอาไว้ก่อนล่วงหน้า โดยใช้ข้อสนับสนุนเชิงตรรกวิทยาและการพิสูจน์ด้วยวิธีการการแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์มาสนับสนุน ซึ่งเราเรียกว่า ความจริงเชิงอภิปรัชญา (Metaphysic Truth) ความจริงที่เป็นข้อสรุปแบบนี้ จึงเป็นความจริงที่คับแคบ เพราะปิดกั้น "ข้อเท็จจริง" (Fact) ตัวอื่นๆ ที่ไม่สอดคล้องกลมกลืนกับกรอบแนวคิดหลักที่ถูกสร้างขึ้นเป็นรูปแบบของการแสวงหาความรู้ ให้ปรากฏเป็นองค์ความรู้ที่มีข้อจำกัด ละเลยปรากฏการณ์บางอย่างที่อาจมีความสำคัญต่อการเกิดผลบางอย่างต่อองค์ความรู้ที่ได้รับ กระบวนทัศน์ของการแสวงหาความรู้ในลักษณะนี้เรียกว่า ปฏิฐานนิยม (Positivism)

จากความจำกัดของการได้มาซึ่งองค์ความรู้ตามแนวปฏิฐานนิยม ทำให้มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งนำเสนอวิธีได้มาซึ่งองค์ความรู้ของมนุษย์ใหม่ โดยเน้นการแสวงหาองค์ความรู้ที่เป็น "ข้อเท็จจริงจากบริบทของการค้นพบ" (Facts from context of discovery – Lincoln และ Guba , อ้างใน สุภาวดี มิตรสมหวัง , 2544 : 64) เป็นกระบวนทัศน์ของการแสวงหาความรู้แบบใหม่ที่เรียกว่า การแสวงหาความรู้โดยวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) สำคัญของการแสวงหาองค์ความรู้ในลักษณะนี้ อยู่ที่การมุ่งหาข้อเท็จจริงของสิ่งที่ศึกษา โดยหลีกเลี่ยงการสร้างกรอบการแสวงหาความรู้ที่เป็นกฎตายตัว และกฎที่เป็นสากล แต่เน้นที่ การแสวงหาองค์ความรู้จากปรากฏการณ์จริง และสรุปองค์ความรู้จากการตีความในบริบทของปรากฏการณ์ที่ศึกษาอยู่จริงเท่านั้น ความรู้จึงมีทั้งที่สอดคล้องกับทฤษฎี หรืออาจจะต่างจากทฤษฎีก็ได้ เป็นความรู้ที่สะท้อนความเป็นจริงของสิ่งที่ศึกษาที่มีมุมมองที่กว้างขึ้น มีความหลากหลาย และมีลักษณะเป็นองค์รวม และเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับกาลเทศะของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษา โดยคำนึงถึงปฏิสัมพันธ์ของเหตุและผลที่เกิดจากปรากฏการณ์ที่ศึกษาเป็นสำคัญ

ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการศึกษา "ชุมชนบนอินเทอร์เน็ต" นี้ จำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีหนึ่งในทางสังคมศาสตร์ที่เป็นที่นิยมใช้ในการค้นหา

ข้ออธิบายพฤติกรรมทางสังคม เป็นวิธีการที่พยายามทำความเข้าใจโดยอาศัยการตีความหมาย (Interpretative understanding) ตามระบบความหมายของโลกของผู้ที่ศึกษา เนื่องจากมนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ใน “โลกแห่งความหมาย” (Meaningful world) และกระทำต่อสิ่งต่างๆโดยอาศัยพื้นฐานของความหมายที่สิ่งเหล่านั้นมีต่อพวกเขา เพื่อที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจบุคคลและการตีความของเขาว่า บุคคลเหล่านั้นมองโลกทางสังคมของตนเช่นไร ไม่ว่าจะในแง่วิถีชีวิต (Way of life) หรือการนำเสนอสไตล์หรือวิถีการดำเนินชีวิตเฉพาะแบบ (Life style) ของพวกเขา

ดังนั้นการศึกษา “ชุมชนบนอินเทอร์เน็ต” ในครั้งนี้ จะนำเอากระบวนการค้นคว้าของการแสวงหาความรู้ตามแนวธรรมชาติ หรือ Naturalistic Inquiry มาเป็นแนวทางชี้แนะในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่แท้จริง ของสิ่งที่กำลังทำการศึกษ สามารถให้องค์ความรู้ที่ครบถ้วนและหลายแง่มุม โดยให้สมาชิกในเว็บไซต์ที่ศึกษา ซึ่งก็คือเว็บไซต์เจลีียง ได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด มุมมอง และเรื่องราวต่างๆ และหลังจากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้วิจัย ที่จะทำการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ เพื่อสะท้อนโลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตต่อไป กระบวนการศึกษาประกอบด้วยขั้นตอนการได้มาซึ่งข้อมูล ดังนี้ -

3.1 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา

หน่วยที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้คนที่แสดงความคิดเห็นอยู่ในเว็บบอร์ด (Web board) ของเว็บไซต์เจลีียง (www.chaliang.com) ซึ่งมีชื่อเรียกในเว็บไซด์ว่า “กระดานคุยกัน” ระหว่างช่วงที่ผู้วิจัยทำการศึกษาคือ ในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2547 – เดือนเมษายน พ.ศ. 2548 และนอกจากนี้ผู้วิจัยก็จะทำการศึกษาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อีกจำนวน 10 คน โดยเลือกบุคคลจากการที่บุคคลเข้ามาแสดงความเห็นในกระทู้ต่างๆ และร่วมกิจกรรมที่เว็บไซต์ทำอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่เข้ามาในเว็บไซต์เจลีียงไม่ต่ำกว่า 1 ปี โดยจะเลือกการสุ่มตัวอย่างแบบหิมะก้อน (Snow ball sampling) โดยที่ผู้วิจัยจะได้กลุ่มตัวอย่างมาจากการแนะนำต่อกันของหน่วยตัวอย่างที่ได้เก็บข้อมูลไปแล้ว ซึ่งมีคุณลักษณะตรงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา แนะนำคนอื่นๆ ที่เคยทำกิจกรรมร่วมกัน และมีลักษณะตรงกับที่ผู้วิจัยต้องการ ซึ่งผู้วิจัยจะทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งได้กลุ่มตัวอย่างครบตามจำนวนที่ต้องการ ซึ่งการศึกษาในส่วนนี้ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะตัวกันจริงๆ ไม่ใช่เพียงการพูดคุยกันผ่านเว็บบอร์ดของเว็บไซต์เจลีียงเท่านั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนที่ไม่สามารถตอบให้บุคคลโดยทั่วไปทราบ เพราะจะเป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคน ทั้งยังอาจไม่เกี่ยวกับเนื้อหาที่มีในเว็บไซต์ แต่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ่งครอบคลุมยิ่งขึ้น

การศึกษาดังกล่าว อาจไม่ใช่ตัวแทนของชุมชนที่มีอยู่บนอินเทอร์เน็ตทั้งหมด แต่เป็นการศึกษาชุมชนบนอินเทอร์เน็ตชุมชนหนึ่ง โดยใช้แนวทางการศึกษาทางมานุษยวิทยาในเชิงลึก เนื่องจากระยะเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้การศึกษาในครั้งนี้เป็นภาพของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตที่มีในสังคมไทยปัจจุบัน 1 ชุมชน ซึ่งอาจไม่ใช่ภาพรวมของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นภาพของชุมชนแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาชุมชนหนึ่งได้เป็นอย่างดี

3.2 การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษานี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 ลักษณะ คือ

1. การเก็บข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) เพื่อสร้างฐานข้อมูลประกอบการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์พื้นฐาน เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต ตลอดจนกรอบแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารต่างๆ ทั้งจากหนังสือวิชาการ บทความ งานวิจัย เอกสารและรายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ อันจะเป็นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา
2. การเก็บข้อมูลจากผู้คนที่แสดงความคิดเห็นอยู่ในเว็บบอร์ด (Web board) ของเว็บไซต์เจเลียง (www.chaliang.com) ซึ่งมีชื่อเรียกในเว็บไซต์ว่า "กระดานคุยกัน" โดยผู้วิจัยจะเข้าไปในเว็บบอร์ดเพื่อสังเกตการตอบคำถามหรือการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อประเด็นอื่นๆ ที่มีคนเข้ามาตั้งไว้ ว่าเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไรบ้าง และเป็นเรื่องราวประเภทใด รวมถึงการสังเกตการณ์ถึงบริบท สภาพแวดล้อม พฤติกรรม และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการนัดพบปะสังสรรค์แต่ละครั้งหรือในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของสมาชิกในเว็บไซต์เจเลียง ที่เกิดขึ้นในช่วงของการทำการศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาอีกด้วย
3. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะลึกแบบเจตตัวจริงๆ ซึ่งเป็นข้อมูลทั่วไปเบื้องต้นได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบนอินเทอร์เน็ต ได้แก่ การเข้าสู่โลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตแห่งนี้ ชีวิตที่อยู่ในโลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

สำหรับขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนดังนี้

1. การเข้าสู่สนามของผู้วิจัย

การเข้าสู่สนามของผู้วิจัย ถือเป็นขั้นตอนเริ่มแรกของการศึกษาที่สำคัญ อันจะส่งผลต่อการได้มาซึ่งข้อมูลในลำดับต่อไป โดยผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นสมาชิกคนหนึ่งในเว็บไซต์เจดียง เริ่มจากการเข้าไปแสดงตัวในเว็บบอร์ดหรือห้องสนทนาของเว็บไซต์เจดียง เพื่อให้สมาชิกที่อยู่ในชุมชนนี้ อยู่ก่อนแล้ว เกิดความคุ้นเคย และยอมรับชื่อของผู้วิจัย ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของเว็บไซต์แห่งนี้ โดยการเข้าไปตั้งกระทู้ให้สมาชิกคนอื่นๆ เข้ามาตอบคำถาม หรือแสดงความคิดเห็น และเมื่อมีการนัดพบปะสังสรรค์ หรือทำกิจกรรมอะไรต่างๆ ร่วมกัน ผู้วิจัยก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยทุกครั้ง และสังเกตพฤติกรรมต่างๆ รวมถึงทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อชุมชนบนอินเทอร์เน็ตแห่งนี้ ทัศนคติต่อชุมชนบนอินเทอร์เน็ตอื่นๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า สมาชิกกำลังแสดงบทบาทของตัวเขาอย่างไรต่อชุมชนบนอินเทอร์เน็ต และในชุมชนแห่งนี้มี บรรทัดฐาน ค่านิยม ตลอดจนมีการจัดระเบียบชุมชนบนอินเทอร์เน็ตอย่างไร

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากการเข้าสู่สนามศึกษา และเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ โดยอาศัยเทคนิคที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์ ซึ่งเป็นเทคนิคที่มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะนำไปสู่การสังเกตการณ์ของผู้วิจัย ขณะที่การสังเกตการณ์ก็ช่วยเสนอแนะถึงข้อประเด็นปัญหาสำหรับการสัมภาษณ์ ดังนั้นข้อมูลจากทั้ง 2 แหล่ง จึงช่วยเพิ่มเติมความเข้าใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งให้ประเด็นพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรก เป็นการสังเกตการณ์การตั้งคำถามและการตอบคำถามรวมถึงการแสดงความคิดเห็นในเว็บบอร์ด ตลอดเวลาที่ผู้วิจัยทำการศึกษา

ส่วนที่สอง เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นการได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติส่วนตัว เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบนอินเทอร์เน็ต ได้แก่ การเข้าสู่โลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตแห่งนี้ ชีวิตที่อยู่ในโลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยการสัมภาษณ์จะเป็นลักษณะการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างบรรยากาศในการพูดคุยอย่างเป็นกันเองตามสภาพธรรมชาติ เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยได้กำหนดกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ไว้อย่างกว้างๆ และเปิดโอกาสให้มีการยืดหยุ่นได้ ตลอดเวลาขณะเวลาที่ทำการสัมภาษณ์ เพื่อเปิดรับข้อมูลและประเด็นที่น่าสนใจใหม่ๆ โดยจะให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวให้ผู้วิจัยฟัง และผู้วิจัยจะสอบถามเพิ่มเติมเพื่อขยายความ

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

- 3.3.2.1 การวิเคราะห์โดยใช้กรอบของประวัติชีวิต (Life history) เพื่อเป็นการเข้าใจมุมมองทางวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์และเรื่องราวในอดีต ทั้งในเว็บบอร์ดของเว็บไซต์ เจลียง และจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.3.2.2 การวิเคราะห์แบบ Content analysis เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ของข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบนอินเทอร์เน็ต ได้แก่การเริ่มเข้าสู่โลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ต การเข้าสู่เว็บไซต์ เจลียง ชีวิตที่อยู่ในโลกของชุมชนบนอินเทอร์เน็ต รวมถึงความรู้สึกนึกคิด, มุมมอง, ค่านิยม ที่มีต่อชุมชนบนอินเทอร์เน็ต

ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์และสามารถดำเนินควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มต้นตั้งแต่วันแรกที่ผู้วิจัยเข้าสู่สนามศึกษา และเมื่อได้ข้อมูลแล้วก็มีความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบ วิเคราะห์ข้อมูล ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นพอที่จะแสดงให้เห็นลักษณะของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นในสังคมไทยหรือไม่ และถ้าข้อมูลส่วนไหนยังขาด ก็จำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติม และท้ายที่สุดเมื่อมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนตามที่ต้องการแล้ว ผู้ศึกษาก็จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ในภาพรวมอีกครั้งหนึ่ง เพื่อที่จะสรุปถึงลักษณะของชุมชนบนอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และนำเสนอต่อไป

3.3.3 การนำเสนอข้อมูล

เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะทำการนำเสนอในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้